

● زبدة العروض = العروض = فوائد في علم العروض

عروض وقایه / عربی
zubdat-ul 'arūḍ = al-'arūḍ = fawā'id-un fi 'ilm-il-'arūḍ
فراهیدی، خلیل بن احمد، ۱۰۰ - ۱۷۵ قمری
farāhīdī, xalīl ibn-e ahmad (719 - 792)

رساله است در علم عروض شامل یک «مقدمه» و «مقصد»؛ مقدمه مشتمل پنج «فایده»؛ (۱) تعریف علم عروض، (۲) بیان اصول اجزاء شعری، (۳) بیان زحافات، (۴) در این که در بیته از ابیات قصیده زحاف واقع شد مراعات آن در تمام ابیات لازم نیست، (۵) تفسیر عروض، مقدمه شامل پنج «فصل»؛ فصل اول در بحور دائره. خلیل مبتکر این فن بوده و اولین کسی است که رساله‌ای به عربی در این باب نگاشته است. در کشف الظنون (۱۱۱۳/۲ و ۱۱۳۶/۲) با عنوان عروض از آن یاد شده است. وی گویا کتاب دیگری در عروض دارد که به «الفرش و المثال» نیز مشهور است و در الذریعه به آن اشاره کرده است. نسخه‌ای از این کتاب با عنوان «زبدة العروض» خلیل نحوی در فهرست کتب کتابخانه مدرسه فاضلیه مشهد (ص ۲۰۴) و نسخه‌ای نیز در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملک (۸۱/۵) آمده و از حاج ملا نجف دانسته شده است. یادآوری می‌شود خطیر بن محمد نیشابوری شرحی بر عروض اندلسی نگاشته و آغاز آن «الحمد لله الذی تواتر فیضه و احسانه» می‌باشد و در کشف الظنون (۱۱۳۵/۲) به آن اشاره شده است. (محمود مرعشی)

آغاز: الحمد لله الذی تواتر فیضه و احسانه و تقارب عفوه و غفرانه ... و بعد فهذه فوائد فی علم العروض جمعها بالتماس بعض الاخوان
انجام: و المتدارک من اول السبب الذی یلیه و لامهمل فیه و هذه صورتها
[دنا ۱۲۲۴/۵]

۱. قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۵۰۷۰/۱

آغاز و انجام: برابر

خط: نسخ، بی‌کاء؛ تا: ۱۲ق؛ مصحح، محشی؛ کاغذ: شرقی، ۹۱گ
(۹۱-۱)، ۱۴ سطر، اندازه: ۱۰×۴اسم [ف: ۲۸-۱۷۶]

۲. مشهد؛ الهیات؛ شماره نسخه: ۲۱۰

آغاز و انجام: برابر

تذکر: در فهرست ناشناس آمده است؛ خط: نسخ، بی‌کاء؛ تا: قرن ۱۲؛ جلد: تیماج مشکی، ۵۵گ، ۱۷ سطر (۱۲×۵/۵)، اندازه: ۱۷×۱۰/۵اسم [ف: ۱-۱۲۷]

مشهد؛ مولوی؛ شماره نسخه: ۲۱۰

همان نسخه بالا [نشریه: ۵-۳۰]

۳. مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۲۸۱۶

آغاز و انجام: برابر

در فهرست ناشناس آمده حال آنکه در فهرست فاضلیه همین

۳. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۱۰۹۵۸/۲

آغاز: اول مضاف و مضاف الیه است و دویم اسم فاعل است و هر دو مماثلت در خط ... فصل دویم در جناس غیر تام و او آن است که دو لفظ در یک کلامی باشند؛ انجام: رد عجز به صدر متقسم به شاترده قسم است. قسم اول مثل قول شاعر: سریع الی ابن العم بلطم وجهه xx و لیس الی داعی الندی سریع و دویم این دو برگ از نسخه شماره ۱۰۹۲۹/۲ جدا شده است؛ خط: نستعلیق شکسته، بی‌کاء؛ تا: قرن ۱۳؛ محشی با نشان «منه زید عزه»؛ ۲گ (۱۵-۱۶پ)، ۱۵ سطر (۱۰/۵×۵/۵)، اندازه: ۱۵/۵×۱۰/۵اسم [ف: ۲۰-۵۵۰]

۴. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۱۰۹۶۷/۴

این دو برگ از نسخه شماره ۱۰۹۲۹/۲ جدا شده است؛ خط: نسخ معرب، بی‌کاء؛ بی‌تاء؛ ۲گ، ۱۰ سطر (۱۷×۱۰)، اندازه: ۱۱/۵×۵/۵اسم [ف: ۲۰-۵۵۹]

۵. اصفهان؛ کتابی (آقای)؛ شماره نسخه: ۲

بی‌کاء؛ بی‌تاء؛ افتادگی؛ انجام [نشریه: ۵-۳۲۵]

● زبدة العرفان فی وجوه القرآن / قرائت / عربی

بالی، حامد بن عبدالفتاح، ق ۱۲ قمری
zubdat-ul 'irfān fī wujūh-il qur'ān
pālāvī, hāmed ibn-e 'abd-ol-fattāh (- 18c)

تاریخ تألیف: دهه سوم ربیع الاول ۱۱۷۳ق؛ محل تألیف: مدرسه خاتونیه توقات
درباره قرائت متواتره ائمه عشره از رهگذر اداء و تلاوت و وقف به روش طیفور سجاوندی.

چاپ: معجم المطبوعات ۱: ۵۲۱؛ آستانه، ۱۲۵۲ق، سنگی، ۹۶ص
[ایضاح المکنون ۱/۶۱۱؛ دنا ۱۲۲۴/۵؛ الاوقاف العامة بغداد ۱/۷۰]

۱. تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۲۶۱

خط: نسخ، کاء؛ سید محمد فوادی، تا: جمادی الثاني ۱۲۳۹ق؛ افتادگی؛ انجام؛ کاتب شاگرد توفیقی افندی‌زاده، مجدول، با سرلوح زرین، محشی؛ تملک: شیخ مصطفی قوج حصاری معروف به حاجی شیخ در جامع نصریه در ۱۳۶۱؛ کاغذ: سفید، جلد: تیماج آلبالویی، ۱۲۰گ، ۱۵ سطر (۱۱/۵×۶)، اندازه: ۱۵×۲۱اسم [ستا: ف: ۲-۱۹۵]

۲. قم؛ گلیپایگانی؛ شماره نسخه: ۳۷۰۲-۱۹/۳۲

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی جعلنا من القارئین الذی هم قرأ والقرآن بصحیح الروایات ... اما بعد فیقول الفقیر الی رحمة ربه الغنی حامد بن الحاج عبدالفتاح البالی؛ انجام: ادح جمع فی الذکری کذلک طغی اویخشی یظنی الثلث کشفی واری کالنصاری

خط: نستعلیق، بی‌کاء؛ بی‌تاء؛ افتادگی؛ انجام؛ مصحح، محشی؛ جلد: پارچه نیلی، ۳۶گ، ۱۹ سطر، اندازه: ۱۸×۲۶اسم [ف: ۴-۲۲۴۳]

فرستگان نسخه‌های خطی ایران (فخا)؛؛ جلد هفتم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان

DIA 276255

استاد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۱/۲۰۱۳